D · N
9/10 1948

Samverkan och försvar

Att ett isolerat Sverige inte kan försvara sig länge mot en stormakt som Ryssland är utan vidare klart. Redan för fyrtio år sedan förklarade därför Hjalmar Branting att det värsta som kunde hända oss vore ett angrepp från en stormakts sida utan utsikt att erhålla hjälp från andra stormakter. I fråga om ett isolerat nordiskt försvarsförbund gäller samma sak. I och för sig innebär ett sådant förbund icke ett förstärkande, utan ett försvagande av Sveriges möjligheter. Ty dels medför förbundet att risken för angrepp i någon mån ökas, dels och framför allt blir dess praktiska konsekvens att Sveriges resurser till stor del måste användas till försvar av grannländerna, av vilka Danmark, med sin oskyddade gräns och sina svaga maktmedel, är det mest sårbara området i Norden. Ingen har väl heller vågat påstå att ett nordiskt förbund avsevärt skulle öka Sveriges trygghet och därmed utsikten att bevara vår fred; sådana fraser som statsrådet Vougts, att vi skall låsa portarna till Norden, visar snarast genom sin bombastiskt otydliga formulering en ovillighet att gå in på själva sakfrågan.

För ett nordiskt försvarsförbund med garantier väster ifrån ställer sig saken helt annorlunda. En av de omedelbara fördelarna blir ökad möjlighet för de anslutna staterna att erhålla moderna stridsmedel och annan materiel utifrån; den upprustning av Danmark och Norge som måste förutsättas i varje program för säkerhet och fred blir härigenom i högsta grad underlättad. Lika viktigt är att förberedelser kan vidtas för snabb och effektiv hjälp i händelse av angrepp. Militära experter har i Dagens Nyheter uppvisat att dylika förberedelser kan medföra en avgörande skillnad vid en hjälpaktion. Så kan exempelvis en förberedd flyghjälp komma till stånd redan på en eller annan vecka, medan en motsvarande hjälp som icke är förberedd måste ta flera gånger så lång tid i anspråk. Med detta följer också, vilket måhända är än mera väsentligt, att en förberedd hjälp kan anses säker just därför att den blir effektiv och alltså lönande, medan frånvaron av förberedelser kan leda till icke blott att hjälpen, om den lämnas, blir föga verksam, utan även att all hjälp uteblir.

Dessa fakta förbisågs totalt av statsminister Erlander då han för ett par veckor sedan till en amerikansk tidning uttalade att västmakternas oförmåga att hjälpa Sverige framgick av att de år 1940 icke kunnat utlova tillräckliga truppsändningar till hjälp åt Finland — samtidigt uttalade hr Erlander att Sverige vid ett angrepp öster ifrån "skulle försvara sig på bästa sätt med den hjälp som eventuellt kunde lämnas väster ifrån". I detta uttalande förbises också det grundläggande faktum att en garanti från amerikansk sida för Sverige eller Norden innebär att ett angrepp på oss utlöser ett världskrig, vars utmynnande i en amerikansk seger ingen lär betvivla. Men det är just detta förhållande som gör att en garantiplan kan antas ge de nordiska staterna trygghet genom att avskräcka från varje angrepp. En garantiplan blir, liksom i mindre skala vårt eget försvar, genom sin avskräckande verkan ett värn för freden, och häri ligger ytterst dess berättigande och nödvändighet.

Som skäl mot samverkan av varje slag har anförts att de förberedelser för att motta hjälp som i sammanhang härmed blir nödvändiga skulle föra med sig att vid ett allmänt krig västmakterna lockades att ta i bruk de förberedande anordningarna för en offensiv mot Ryssland. Detta förhållande skulle å andra sidan egga Ryssland till ett preventivt angrepp. Även om i samverkan icke ingick någon förpliktelse för Sverige eller Norden att gå i krig annat än vid angrepp på de egna områdena, skulle alltså risken att dras in i ett allmänt krig bli så gott som hundraprocentig vid en dylik samverkan. Det är särskilt flygfälten som man tänkt sig att maktgruppernas konkurrens skulle gälla i en sådan situation.

Detta resonemang innehåller en riktig synpunkt, men denna är av betydelse oberoende av om organiserad samverkan föreligger eller ej. Mot en neutralitetskränkning från västmakternas sida skulle Sverige naturligtvis i ett allmänt krig kunna reagera, men vi kan inte rimligen reagera så att vi kommer att inträda i kriget på Österns sida mot Västern. En sådan reaktion skulle nämligen vara liktydig med en uppslutning vid den stats sida vars seger måste leda till att Sveriges självständighet och svenskarnas individuella frihet försvinner, i krig mot de stater på vilkas seger vår egen framtid som folk är helt beroende. Men denna situation är för handen vare sig samverkan etableras eller ej. Den är en konsekvens av att vi är ett fritt och demokratiskt folk.

Förberedelser till samverkan blir alltså på denna punkt icke avgörande. De flygfält som stått i förgrunden av debatten på denna punkt kan lätt och med möjligheter till snabbt återställande göras oanvändbara, antingen — såsom under farodagarna på våren 1940 — genom anhopning av hinder för landning eller genom minering eller genom tillfällig förstöring. På liknande sätt förhåller det sig med andra former av förberedelser för mottagande av hjälp.

En organiserad samverkan kan alltså närmast likställas med ett mångfaldigande av våra försvarsmöjligheter. Den minskar därigenom risken för angrepp och ökar sannolikheten för fredens bevarande.

PRESSGRANNAR

Två partiledare av den yngre generationen har startat under rätt ovanliga förhållanden, finner Upsala Nya Tidning (fp) — både Ohlin och Erlander har snabbt skapat sig en ställning som under andra omständigheter inte gärna kunde uppnåtts så pass fort:

Det var skördemännen, som gav Bertil Ohlin en särskild chans att snabbt slå igenom. Folkpartiledaren tog tjuren vid hornen, tog upp utmaningen från Wigforss—Myrdalfalangen och tvang denna riktning till reträtt.

Liksom hr Ohlin i viss mån har de socialistiska skördemännen att tacka för sin snabba frammarsch har hr Erlander genom oppositionens kamp mot det socialistiska majoritetsväldet fått en ställning inom det egna partiet, som det eljest skulle tagit år att erövra. Det hårda trycket utifrån har gjort, att leden slutits fast kring den nye mannen. Detta är i och för sig en automatisk effekt, men man kan inte neka till att den befordrats av hr Erlanders egen förmåga att bita ifrån sig, att på folkmöten polemisera mot motståndarna ... Attackerna har bidragit till att skymma det faktum, att hr Erlander i förvånansvärt ringa utsträckning redovisat egna politiska perspektiv, det finns i alla hans tal knappt en antydan utöver konventionella fraser till program på längre sikt.

Kontrasten i detta avseende till Bertil Ohlin är uppenbar. Han har gett liberal politik nya starka impulser genom sitt socialliberala program. Han har blivit en förnyelsens man:

Hr Erlanders strävan går ut på att konservera den genom andras insatser vunna maktställningen, hr Ohlin har på rekordartat snabb tid byggt upp sin egen position. Socialliberalismen har under hans ledning blivit den dynamiska faktorn i svensk politik.

Bland de nytillkomna partiledarna är hr Domö den som spelat den otacksammaste rollen. Hr Domö har aldrig fått något grepp om den stadsbetonade delen av väljarna. Nu kan man fråga sig om hr Hjalmarson är mannen, som skulle kunna rädda situationen. Det är högst tvivelaktigt. För det första skulle ett val av honom betyda att även landsbygdsfronten riskerade att komma i gungning och för det andra har hr Hjalmarson trots sin obestridliga begåvning knappast den personliga pondus, som krävs av en partiledare.

Den citerade tidningen skänker högern alldeles gratis ett nytt personuppslag i Folke Kyling. Det är ingen dum idé — men nu är den väl förstörd, när den har kommit från Nasaret.

Statsministern vill inte ha med folkpartiet i en regering, så förstärkt som detta blivit genom valet. Han skulle då inte kunna undvika att bereda folkpartiet en relativt stark representation, och denna tanke vågar han inte tänka till slut. Några sakliga skäl för sin avvisande hållning har han dock inte kunnat anföra. Falu-Kuriren (fp) påpekar att hans kommuniké innehåller en klar logisk kullerbytta:

A ena sidan konstaterar hr Erlander att folkpartiets program är sådant, att det inte kan förlikas med socialdemokratins, och å den andra fastslår han att från folkpartiets sida inte preciserats något bestämt program för krisen. Hur rimmar dessa två påståenden med varandra? Statsministern har här valt en illa genomtänkt formulering för att hjälpligt överskyla sin egen motvilja mot en samverkan med det segrande folkpartiet.

Däremot vill han ha bondeförbundet med. Det är intressant att dessa förhandlingar inte avbrutits trots att bondeförbundsrepresentanterna fått klart besked att den av dem önskade samlingsregeringen inte kan komma till stånd:

Härmed är också en klar fingervisning given rörande bondeförbundarnas hållning. Detta visar att hr Ekström haft ett mycket starkt inflytande på förhandlingarna, så starkt t. o. m. att hans Västeråstal torde kunna betraktas som en fingervisning för opinionen. Man önskar av alla dessa tecken att döma inom bondeförbundet en koalitionsregering med socialdemokratin, men man har inte velat gå så bröstgänges till väga som ett direkt accepterande skulle ha inneburit. I stället har man genom en första rekommendation av samlingsregeringen velat hålla ryggen fri mot de många inom det egna partiet, som ställer sig kritiska mot koalitionen med socialdemokratin ... Uppenbart är att regeringen gett ganska goda bud för en återförening, bud, som de regeringshungriga inom bondeförbundet inte anser sig vilja avvisa.

Hade hr Sköld rätt i sitt omdöme att bondeförbundsledarna hade svårt att motivera sin ställning under valrörelsen, så blir det ännu svårare för de ansvariga bondeförbundspamparna att inför sina väljare motivera om de nu kastar sig i friaren Erlanders famn, anmärker Sundsvalls Tidning (fp):

Att skryta med de utlovade taburetterna lär icke imponera på vanliga bönder.

Men det är möjligt, inflickar Ny Tid (s), att bondeförbundet kommer att ställa krav som det vet är lika oantagbara som önskemålet om en samlingsregering:

Vissa antydningar från bondeförbundshåll har gått ut på att man som ett av villkoren skulle sätta kvarlåtenskapsskattens slopande. Frågan har säkert varit uppe under bondeförbundarnas interna överläggningar. Framfört som motbud från partiet vore det oantagbart. Det skulle betyda, att bondeförbundet helt enkelt sökte en plattform för att komma ifrån den delikata frågan om samverkan.

Rör inte vid skattepolitiken och försök inte rubba på Wigforss, det är det första bönderna får höra. Vore det inte lämpligt att uppskjuta avgörandet i regeringsfrågan till på andra sidan remissdebatten vid höstriksdagen, så blir problemet belyst från olika sidor? Men det är kanske inte statsministerns avsikt. Bondeförbundets ledande män har dock möjligheter att dra ut på förhandlingarna om de bara vill. De kan ju hänvisa till att hr Erlander tänker sig att den gemensamma regimen skulle räcka ett årtionde — visserligen bara hundradelen av Hitlers tusenåriga rike, men ändå ...

Kvalitetskraven på riksdagsmännen måste successivt höjas, betonar Gefle Dagblad (fp) liksom förut Upsala Nya Tidning (fp):

I många valkretsar är det inte bara gruppintressen som pockar på uppmärksamhet vid nomineringarna framför vederbörande kandidats allmänintresse och politiska kvalifikationer: där spelar också rent lokala synpunkter en inte alltid så lycklig roll ... Folkpartiet, vars framgång i år är förpliktande, får väl hålla ett kritiskt öga på sina nyvalda riksdagsmän under den förestående fyraårsperioden. Skulle det brista i kvalitet på sina håll bör inga personliga hänsyn få förhindra erforderliga utbyten nästa gång det blir fråga om kandidatnominering.

Lämpligt diskussionsämne före ett val, mindre lämpligt omedelbart efter ett val.

Skolornas centralisering är en vansklig sak, och Handelstidningen (fp) varnar för att driva den för långt:

Genom den nya kommunindelningen, varpå skolkommissionens förslag i så hög grad bygger, skulle landsbygdsungdomens möjligheter till den differentierade yrkesutbildningen väsentligt ökas; mycket få storkommuner bli rent landsbygdsbetonade, påpekade någon i radiodebatten. Men det ligger också stora olägenheter i en centralisering på ett tidigt skolstadium — i somliga fall skulle den få ske redan fr. o. m. 4:e eller 5:e skolåret. Den lilla bygdeskolan rymmer stora värden för det folkliga kulturlivet, vilka därigenom hotas av undergång, och centraliseringen skulle också medföra ökade trafiksvårigheter för både barnen och kommunerna med långväga skolskjutsar och sådant.

A andra sidan — det erkännes villigt — har många små kommuner för ringa ekonomisk bärkraft för den nya skolorganisationen.

Solnas stat ökade med 3 miljoner kronor.

Över 17 milj. kr. är slutsumman av statförslaget för 1949, som Solna drätselkammare nu slutjusterat. För innevarande år beräknades 14 milj. Uttaxeringen blir dock oförändrad eller 7:90 kr. Kostnaderna för allmänna förvaltningen beräknas till 350.940 kr., polisen 599.370 kr., exekutionsverket 154.120, byggnadsnämnden 371.240, familjebidrag 115.880, brandväsendet 283.370, fastighetskontoret 102.970, förvaltningsfastigheterna 284.200, exploateringsfastigheterna 131.870, hyresfastigheter 268.850, gatuförvaltningen 977.960, planteringar 184.400, hälsovården 128.970, avloppsväsendet 289.400, folkskolorna 2,29 milj., läroverket 493.700 kr., yrkesskolorna 155.800, gymnastik och idrott 200.300, fattigvården 1,1 milj., barnavården 558.300 kr., nykterhetsvården 28.750, hemhjälp 55.200, folkpensioneringen 763.800 (därav 250.000 till bostadstillägg) samt kristidsnämndens verksamhet 1,5 milj.

Mödrahemmet Värby skall tas in i barnhemsplanen för Stockholms stad som provisoriskt mödrahem av vårdhemstyp. Appelvikshemmet som provisoriskt spädbarnshem samt Rönkinda barnhem under vissa förhållanden som upptagningshem.

Replikväxling med general Douglas

Förre arméchefen generallöjtnant A. Douglas har tillställt Dagens Nyheter följande inlägg:

Jag ber att med anledning av eder artikel "Preusseri eller tanklöshet" få rum för följande. Tidigare har jag icke inlåtit mig på något svaromål när jag i pressen blivit angripen för mina yttranden. Numera som privatman vill jag göra det. Men jag vill icke polemisera. Min enda strävan är att ge dem av Dagens Nyheters läsare som äro intresserade av sakfrågor tillfälle att ta del av vissa sakliga synpunkter.

En förutsättning för att man skall kunna diskutera en sak är att man har klart för sig vad man diskuterar om. I föreliggande fall tycks Dagens Nyheter ha missuppfattat min problemställning. Jag vill därför försöka att uttrycka mig tydligare. Mitt uttalande i Svenska Dagbladets intervju om relationen mellan levnadsstandard och krigsmässig soldatutbildning har föranletts därav att man på vissa håll i Sverige åberopat det svenska folkets höga levnadsstandard som en så gynnsam grund för utbildningen att vi på denna grund skulle ha utsikt att på kortare tid än i de stora utlandsarméerna nå fullgoda resultat i militärutbildningen. Denna uppfattning anser jag vara felaktig bl. a. därför att inhemsk erfarenhet talar ett annat språk. Vår höga levnadsstandard medför visserligen stora lättnader vid utbildningen i vissa hänseenden, men den medför också nackdelar. I varje fall äro fördelarna icke så stora som mången inbillar sig och långt ifrån sådana att man med hänsyn till dem kan sänka utbildningstiden under vad som utomlands — bl. a. i Förenta staterna — anses nödvändigt.

Eftersom värnpliktsutbildningens mål är att dana soldater och förband som kunna stå ut med det moderna krigets fruktansvärda påfrestningar, är det klart att man under i övrigt lika förhållanden har lättare att nå resultat med ett soldatmaterial som i det civila livet är vant vid strapatser och umbäranden än med den typ av unga män som växer upp i våra moderna bekväma städer och tätorter. Jag förbiser härvid ingalunda att det också bland dem finns många som genom idrott och friluftsliv förvärvat sig för soldaten värdefulla egenskaper eller att det kan finnas grupper av högtstående intellektuellt inriktade individer som även utan denna fysiska spänst genom hängivenhet för saken och bildningens självkontroll kunna bli utmärkta fosterlandsförsvarare. Men man måste se saken i stort.

Själv har jag under beredskapstiden i övre Norrland fört befäl över trupper från alla Sveriges landsändar, undantagandes Gotland. Och min allmänna erfarenhet därunder var att den norrländska truppen, särskilt den som rekryterades från skogsområdena, och som bestod av småbrukare, skogshuggare, flottare och fjällkarlar, var den som bäst höll måttet då det gällde ansträngande och krävande övningar. Detta gällde likaväl under sommarförhållanden som under vintern. Denna trupp var lugnare, motståndskraftigare och i längden också plikttrognare än sådan som kom från de delar av Sverige där levnadsstandarden är väsentligt högre. Och likväl hade alla samma tjänstgöringstid och hade fått samma slag av utbildning.

När nu dessa erfarenheter kompletteras med vad vederhäftiga iakttagare från det stora världskriget meddelat, anser jag att detta är så betydelsefullt att det bör bringas till allmän kännedom såsom en motvikt mot det enligt min mening farliga talet om att vår levnadsstandard i och för sig skulle vara någon särskild garanti för duglighet i krig. Jag vill ingalunda förringa den storartade insats som gjordes från amerikanskt håll under världskriget, och jag är väl underkunnig om de stora svårigheter som man i Förenta staterna hade då det gällde att snabbt uppställa miljonarméer. Men nu efteråt, när många av krigsslutets snabbvärderingar omvärderas, vore det felaktigt att förtiga vad man vet om medaljens frånsida. I amerikanska militära läroanstalter ser man fullt reellt på dessa ting. Den amerikanske militärskribenten Hanson W. Baldwin skriver t. ex. i sin nyss utgivna bok The Price of Power följande:

"Den första och från militär synpunkt viktigaste förändringen var att så många av vårt folk moraliskt kommo till korta under kriget. Det var förvisso få som deltogo i de egentliga striderna, få voro också de verkliga ledarna, initiativets och det moraliska värdets män; den stora majoriteten var följeslagare, neutrala med gevär i hand. Amerikanerna vilja gärna släta över eller dölja våra svagheter, men i stort sett hade vi varken mage till att slåss eller kampvilja i den grad som våra fiender och för den delen även många av ryssarna hade. Många av våra bästa förband voro lysande undantag från denna regel, men icke den stora massan av våra väpnade styrkor. Fiendens underrättelserapporter och våra egna hemliga utbildningsrapporter ha gång på gång fastslagit bristen på 'esprit de corps' inom det amerikanska infanteriet. Fienden var lika litet imponerad av våra soldaters kampanda som han var starkt imponerad av vår massiva upprustning."

Eder uppfattning om general Patton "som en svag auktoritet i disciplinfrågor" är oriktig. Grunden till Pattons stora framgångar som härförare och taktiker låg kanske framför allt i den fasta disciplin som han, icke utan stora svårigheter, lyckades genomföra inom honom underställda förband. Han gick därvid ofta strängt, ja, hänsynslöst till väga, särskilt mot befälet. Att han vid ett par observerade tillfällen på grund av sitt livliga temperament råkade förgå sig förringar icke hans förtjänster, även om det rörde upp sinnena i hemlandet. Bland sina underlydande var Patton likväl högt uppburen. Detta tog sig bl. a. uttryck däri att han efter operationernas slut fick motta över tusen brev från underlydande soldater, där de framför allt tackade honom för den stränga disciplin som han upprätthållit inom sin armé. Enligt många brevskrivares uppfattning var det tack vare denna som de voro "still alive". Man kan fråga huruvida en man som får en sådan orlovssedel av sina underlydande icke bör betraktas såsom en auktoritet i disciplinfrågor.

Enligt min mening böra vi lägga bort att i den offentliga debatten röra ihop begreppen demokrati och disciplin. De stå logiskt icke i något som helst motsatsförhållande till varandra. Under det sista stora kriget har det funnits utomordentligt väldisciplinerade trupper både på den demokratiska sidan och på den motsatta, och bland diktaturernas arméer har det funnits både väldisciplinerade och mindre väldisciplinerade trupper. Men just därför att jag så hårt håller på vårt fria demokratiska statsskick har jag eftersträvat en fast disciplin i den svenska armén. Utan en sådan är jag nämligen rädd för att vi kunna gå förlustiga vår demokrati. Om det verkligen intresserar någon att försöka bilda sig ett begrepp om de metoder som jag själv tillämpat som truppförare och trupputbildare och som jag bringat till efterrättelse hos mina underlydande, kan han göra sig besvär med att läsa de allmänna utbildningsföreskrifterna för armén, som jag utfärdat och till stor del själv skrivit. Han kan också höra sig för bland dem jag fört befäl över. Kan någon på så sätt få belägg för en odemokratisk anda eller för obenägenhet att motivera mina order skulle det förvåna mig. Vad som däremot aldrig kan upphöra att oroa mig är den tendens som på vissa håll finnes i vårt land att angripa militära chefer, när de för landets och folkets skull kräva att ha medel i sin hand att skapa och upprätthålla en fast disciplin inom krigsmakten.

*

Den som tagit del av general Douglas intervjuuttalanden och Dagens Nyheters kritik av dessa finner genast att generalen i sin nu föreliggande artikel frånfallit en rad påståenden och uttryckssätt, som med särskild och befogad skärpa kritiserats. Det hävdas inte längre uttryckligt att "duglighet i krig" snarast skulle betingas av en låg levnadsstandard, det talas inte om den skärpning av disciplinen som amerikanerna på senaste tid skulle ha befunnit nödvändig, icke heller betonas behovet av "hårdhet" och "järnhård disciplin" på det förtjusta sätt som gjorde intervjuuttalandena så vilseledande och så motbjudande. Vissa av general Douglas tankegångar återkommer emellertid i artikeln, om också i försiktig och förtunnad form, och bör därför ånyo upptas till belysning.

En av dessa tankegångar är att lantbefolkningen skulle ge duktigare soldater än stadsbefolkningen. Det är en gammal föreställning, uppenbart stimulerad av den romantik som med städernas växt kommit att omge lantlivet, sannolikt också stärkt av det självklara förhållandet att jordbruksbefolkningen på vissa punkter varit mera van vid umbäranden och mödor än städernas invånare och ur denna speciella synpunkt haft lättare att vänja sig vid soldatyrket. Men i sin generella formulering saknar uppfattningen, av allt att döma, stöd i verkligheten. Den bygger på samma snäva synsätt som den närstående tanken att fattiga och primitiva folk skulle bilda ett bättre soldatmaterial än välstående och högt utvecklade folk. Man tänker endast på vad general Douglas kallar "hårdheten", icke på andra lika viktiga soldategenskaper.

Att general Douglas åsikt icke dominerar bland militärer, än mindre anses självfallet riktig, är emellertid lätt att påvisa. Den tyske generalen von Freytag-Loringhoven, bland annat ställföreträdande generalstabschef under första världskriget, skriver följande (Menschen und Dinge, 1923, s. 88): "Redan före kriget företrädde jag offentligt den meningen att det var felaktigt att skatta de värnpliktiga ur industridistrikten och storstäderna lägre än de värnpliktiga från lantbefolkningen, emedan — alldeles bortsett från den nutida krigstekniken — industriarbetarna i högre grad än lantarbetarna besitter den andliga livaktighet som krävs för nutida stridssätt. Kriget har givit mig fullständigt rätt häri." Ingen torde betvivla att denna uppfattning, om den var riktig under första världskriget, i än högre grad var det under det andra.

Liknande vittnesbörd finns från det senaste kriget. Major Fergusson, som ledde en brittisk kolonn under det utomordentligt hårda fälttåget i Burma, skriver om de brittiska soldaterna i detta krig (Beyond the Chindwin, s. 46): "Den vida överväganade delen var stadsbor från Liverpool, Manchester och Birmingham, och det är ett faktum att när det gäller djungelkrig har inte lantbon något företräde framför stadsbon efter en veckas utbildning." Att märka är att det i detta sammanhang just är fråga om att uthärda strapatser. Fältmarskalk Wavell betonar både uthållighetens och skicklighetens betydelse; han framhåver särskilt att den moderne soldaten har större förmåga att anpassa sig efter nya vapen och förhållanden än sin föregångare (The Good Soldier, s. 44), en synpunkt som pekar i samma riktning som Freytag-Loringhovens och Fergussons uttalanden.

Som motiv för sin uppfattning anför general Douglas att han som befälhavare i övre Norrland under beredskapstiden funnit en trupp av landsortssoldater vara "lugnare, motståndskraftigare och i längden också plikttrognare än sådan (trupp), som kom från de delar av Sverige där levnadsstandarden är väsentligt högre." Att fälla så bestämda och detaljerade omdömen om hela befolkningsgrupper är närmast komprometterande; efter ingående sociologiska undersökningar brukar forskarna stå skeptiska till dylika generaliseringar. I jämförelse med Freytag-Loringhoven, Fergusson och Wavell kan general Douglas i varje fall inte göra anspråk på någon utslagsgivande auktoritet.

General Douglas antyder vidare att de amerikanska trupperna skulle ha varit jämförelsevis föga stridsdugliga; det underförstås att detta skulle ha stått i samband med USA:s höga levnadsstandard. Som bevis tjänar ett uttalande av Hanson Baldwin i skriften The Price of Power (s. 134). Baldwin är sedan kriget känd för sin kritiska och pessimistiska inställning till USA:s militära prestationer; typiskt är att han förklarade att landstigningen i Normandie inte kunde lyckas. Hur orimligt långt Baldwin går i sin negativism framgår av att han i det av general Douglas citerade yttrandet påstår att amerikanerna haft mindre kampvilja än sina fiender; skulle alltså de italienska soldaterna ha visat större mod än de amerikanska? Bland de många arbeten där de amerikanska prestationerna får lysande lovord må nämnas Wavells nyssnämnda bok, luftmarskalken Harris Bomber Command (s. 246, amerikanerna var "de tappraste bland de tappra") och den kanadensiske korrespondenten Shapiros They Left the Back Door Open (s. 97 f.). Men det har därjämte betonats att den amerikanske soldaten bestämt reagerar mot disciplinfanatiker av den typ som utbildats bl. a. i den tyska armén (jfr t. ex. Shulman, Defeat in the West, s. 12 f.).

Men bortsett från alla dessa uttalanden, är det ej uppenbart för envar att general Douglas sats eller satser är orimliga? Enligt desamma borde, för att blott ta några exempel, italienare och portugiser såsom lantfolk vara överlägsna tyskar, engelsmän och skandinaver; de allra bästa soldaterna skulle, strängt taget, vara att finna hos vilda, efterblivna och på en låg standard levande folk. Detta är nonsens, ingenting annat, och egentligen behövs inte ett citat eller en källhänvisning för att tillbakavisa dylika fantasier.

Slutligen, enligt general Douglas var general Patton ett fenomen blott i disciplinfrågor. Han "råkade visserligen vid ett par observerade tillfällen på grund av sitt livliga temperament förgå sig", men eljest var han utmärkt som militär utbildare och högt uppburen av sina underlydande. General Pattons så lätt berörda förlöpningar bestod i själva verket i att han två gånger med en veckas mellanrum slog sjuka soldater — den oerhörda skandalen ledde till att Patton måste be om ursäkt inför hela sin armé. I övrigt bör nämnas att Pattons råa jargong och hans brutala uppträdande gång efter annan ådrog honom den skarpaste kritik; som exempel på hans uttryckssätt tjänar orden att de amerikanska tanksen "skulle smörjas med tyskarnas inälvor". Hans i stort sett beundrande biograf Wellard (The Man in a Helmet, s. 95) omtalar att det efter fälttåget på Sicilien "utan överdrift påstods att 50.000 infanterisoldater längtade att få skjuta honom" på grund av hans disciplinraseri.

Det sagda må vara tillräckligt för belysning av hur general Douglas — under fyra år chef för den svenska armén — söker "ge dem av Dagens Nyheters läsare som är intresserade av sakfrågor tillfälle att ta del av vissa sakliga synpunkter".

Bertil Malmbergs nya dikter

BERTIL MALMBERG:
Men bortom marterpålarna.
Bonniers, 8: 50.

REDAN MED SIN föregående diktsamling, "Under månens fallande båge", visade Bertil Malmberg att hans lyrik inträtt i en ny fas, ett skede av radikal förnyelse. Hans senaste diktsamling stadfäster ytterligare intrycket av en poet som söker uttrycka sina tankar och visioner i en form som starkt skiljer sig från den vari han tidigare uppnått det tvekslösa mästerskapet. Kanske har Bertil Malmberg aldrig tidigare så spontant och så allsidigt givit ut sig själv som i denna sin senaste diktsamling. Det betyder inte att poeten numera skulle offra åt det intima och familjära. Grunddraget i hans lyrik har varit höghet och distans, och detta grunddrag är alltjämt urskiljbart. Men poeten har offrat allt vad pompös utsmyckning heter, han skyr numera all insmickrande melos — och detta till den grad att några av dikterna kan verka hårt och metalliskt rasslande, brista i rytmisk uttrycksfullhet, närma sig den aforistiska prosan. Längre kan man knappast driva den lyriska asketismens krav än vad Malmberg gjort i denna diktsamling.

Att det måste ligga mycken konstnärlig disciplin bakom denna poetiska metod är ju tydligt. Det har för skalden gällt ett sannskyldigt renhållningsarbete. Som en trädgårdsmästare går fram med sin sax för att avlägsna alla onödiga utväxter, så har Bertil Malmberg gått fram i ordens örtagård. Sin nya ars poetica formulerar han i diktcykeln "Lag för den laglöse", där det med gripande uppriktighet utsäges vad som är bevekelsegrunden till denna nakna, skelettartade poetiska stil:

Och aldrig mer vill jag förställa mig
eller säga något ytterligare,
något utanför...
Och min sista tid vill jag bruka för sanningen:
sanningen som avbryter sig
där lögnen börjar.

Att läsa dessa dikter är som att vandra genom ett kargt, ibland ödsligt landskap; men vandraren har ändå den tillfredsställelsen att veta att det i sin nakenhet är verkligt och sant: där finns inga potemkinkulisser.

Om skräcken inför livets brutalitet handlar — liksom så ofta förr — en god del av de nya dikterna. Livet ter sig för poeten som ett fängelse, människorna själva framstår som sömngångare eller skuggfigurer i ett skeende vars mening är oåtkomlig för vår tanke. Världsskeendet kan enligt denne diktare sammanfattas i två ord: "Tumskruv. Vridscen." Samma tunga, pessimistiska åskådning sätter sin prägel på uppgörelsen med det egna jaget. "Livets åldrar" heter en diktavdelning av tillbakablickande karaktär. Det ämnet har Bertil Malmberg behandlat en gång tidigare och då med yvigare, praktfullare ordkonst. Nu tecknar han med några summariska, men uttrycksfulla streck det väsentliga i ett skede. At ungdomstiden reser han detta monument:

Detta är ungdomen...
Bedräglighetens fanor. Den krökta läppen. Fläckar av saffran.
Uppbrottet från kroppens mitt.
Uppbrottet mot intet mål.
Tavlan med nymferna.

Tung skuldkänsla, mörk ångest inför drifternas pandemonium är vad vi skördar, menar diktaren. Mördaren blir vår ställföreträdare, han ställer sig "mellan oss och morden: våra mord". Till kosmisk fasa kan denna skuldkänsla stegras:

Ja, den kommer den dag då spindelvävarna rämna:
då styckena som svarta skynken
nedfladdra genom rummet
och spindelmodern, Vintergatans moder,
Orions moder,
vanevettig, svavelgul —
hänger i brustna världstheorbens
blåsande strängar.

Men en världsundergång är också individens upplösning, medvetandets söndersplittring. Fascinerad har poeten avlyssnat de bristande klangerna, tecknat de förspridda minnesfragmenten i en sjuk hjärna. Det sker i den suggestiva diktsviten "Slagrörd", där ett avsnitt har följande lydelse:

Jag vet ej vem jag är och ändå vet jag.
— Bågen har dalat. Handens liv har stannat.
Ack, med min översista möda slet jag
mig lös ur dvalan där jag kunnat dö.
Är detta skogen eller något annat?
Det snöar över mig: thessalisk snö.
Omkring mig har jag ett hov
av vargskuggor. Dunkla ögon brinna.
Och detta hände under det jag sov.
Jag hette Artemis. Jag var gudinna.

Heligt nämner poeten i denna värld av sönderfall och växande skuggor bara "lyckan och sorgen / och den fattiges gåva", de så att säga franciskanska värdena. En paradoxal tro fyller till sist den genomskådandes hjärta: en vision av "det femte väderstrecket/ och enhörningens år". För diktaren hägrar en fulländning av världsförloppet i "det moderliga/ för vilket modern är förbild och förebild". Renhet och innerlighet, en varm och stilla lyrisk glans får orden då de ska uttrycka denna vision av ett land bortom tumskruven och vridscenen:

Med vår fot
skola vi forma en krets i sanden
med våra läppar skola vi forma bokstaven O
med våra händer skola vi forma äggets bild,
att det växande må vara inom oss.

Det är en betydelsefull bok Bertil Malmberg skänkt sin läsekrets med denna diktsamling. Dess idéinnehåll avslöjar sig inte i första taget, men den som ägnar den ett uppmärksamt studium får lön för mödan. Kompositionen är genomtänkt och sträng. Lösryckta ur sitt sammanhang kan några av poemen te sig som snabbt nedkastade anteckningar utan riktig lyrisk relief, men insatta på sin plats i helheten får de sin rätta innebörd och lyskraft. Till sina mogna års rad av imponerande lyriska skapelser — så personligt nyanserade att bara ignoransen och översitteriet kan stämpla dem som eklekticism — har Bertil Malmberg här lagt ett verk som bär sin egen stränga och sköna prägel av sanning och meningsfull form.

J. E.

FULLBORDAD SLÄKTKRÖNIKA

Man brukar kunna lita på *Harald Hornborgs* historiska romaner. Han är ingen elegant berättare, men han har ett lugn och en säkerhet som man lärt sig uppskatta. I *Kammarjunkaren på Lintunen* (Wahlström & Widstrand, 10:50) avslutar han krönikan om bröderna Berghjelm. I en tidigare volym berättade Hornborg om den underlige och egensinnige Axel Berghjelms uppväxtår, här skildrar han den nyblivne kammarjunkarens bittra och hopplösa kamp mot sin kluvenhet under långa, karga år på den dystra gården i Nyland. Runt honom bubblar förmådda kvinnors, elaka tjänstehjons och falska vänners förtal, och då och då når ett långväga rykte fram till gården med bud om högfärd och skvaller som blommat upp i små sataniska intriger. Juridiska tvister om gårdar och arvsrätt hör också till Hornborgs specialiteter. Kring den ensamme mannen på Lintunen bygger författaren metodiskt upp den ödsliga stämningen i en avkrok av tredje Gustavs rike; en historisk tilldragelse är en glans och ett buller i fjärran, men i de sista scenerna rycker åskdånet från stora världen med plötslig häftighet närmare, och det mörknar över galne Berghjelmens ödesväg. Det enda felet med Hornborg är hans omständlighet; alltför många ord förtunnar ibland en annars ganska mättad historisk atmosfär.

T. Hlm

Vid Danderyds församlings kyrkofullmäktiges sammanträde på fredagen beslöts en oförändrad uttaxering av 40 öre per skattekrona. Staten slutade på 358.507 kr.

© Tingstensamlingen Publicerad med tillåtelse av Dagens Nyheter AB.